

Clara Hammerl, la gran dona al costat del gran home

A més de ser l'esposa del pedagog i banquer Guillem Cifre de Colonya, l'alemanya Clara Hammerl va ser una dona excepcional que fins avui ha restat invisibilitzada per les inèrcies masclistes de la historiografia. Una documentada biografia de l'historiador Pere Salas Vives, 'Clara Hammerl, una dona de paraula' (El Gall Editor), la rescata de l'oblit.

Reportatge de Pere Antoni Pons

L'any 1887 Clara Hammerl era una jove normal i corrent –segons els estàndards de la petita i mitjana burgesia prussiana–, amb una vida ja encaminada. Tenia vint-i-vuit anys –havia nascut el 1858 a la ciutat de Bromberg–, era filla d'un conductor de tren i havia estat educada segons els estrictes valors del luteranisme prussià de l'època. Intel·ligent i preparada, aquell 1887 ja impartia un curs de llengua alemanya a la Universitat de Berlín.

Entre els seus alumnes, hi havia un mallorquí molt especial: Guillem Cifre de Colonya, "abans Coll" –així és com va firmar tota la vida–, un dels personatges més extraordinaris de la història de Mallorca, un qualificatiu gens exagerat. D'una banda, hi ha la seva condició de renovador pedagògic, que el va portar a crear una escola a Pollença segons els ideals de la Institució Lliure d'Ensenyament del seu mentor Francisco Giner

de los Ríos. De l'altra, la seva enorme tasca com a regenerador social, amb la creació de la Caixa d'Estalvis de Colonya com a fita, avui encara en funcionament i que compta amb el singular honor d'haver estat un dels pocs bancs que, en plena crisi financera, no s'ha vist esquitxat per cap amenaça de fallida ni per cap escàndol de corrupció.

Nascut l'any 1852 al petit municipi mallorquí de Pollença, Guillem Cifre era fill d'un matrimoni de pagesos, Guillem Coll i Antònia Cifre, arrendataris de la possessió de Colonya, una gran propietat agrícola del senyor Guillem Cifre de Colonya O'Ryan. Quan el senyor va morir sense descendència, va llegar totes les seves propietats al fill dels seus arrendataris. Només va

posar-li dues condicions: s'havia de canviar el llinatge i havia d'estudiar una carrera universitària. Aquesta és la raó per la qual Guillem Cifre era a la capital alemanya incorporant un nou idioma als quatre (català, castellà, anglès i francès) que ja parlava. I així és com es va enamorar de Clara Hammerl, amb qui es va casar el 1889 a Berlín. Aquell mateix any, el flamant nou matrimoni es va traslladar a Pollença.

Fins avui, i a causa d'unes inèrcies historiogràfiques condicionades per una visió masclista que ha minimitzat o invisibilitzat moltes dones rellevants, s'havia atorgat a Hammerl un tractament de simple comparsa. Se l'havia considerada

com la clàssica dona abnegada que fa costat al marit. Gràcies a la biografia *Clara Hammerl, una dona de paraula* (El Gall Editor), de l'historiador Pere Salas Vives (Pollença, 1963), que també és el biògraf de Guillem Cifre de Colonya, ara ja sabem que Clara Hammerl no tan sols no va ser una comparsa sinó que va fer un paper determinant en els projectes impulsats pel seu marit, fins al punt que sovint va ser ella qui més va tirar del carro.

Durant els anys que va estudiar a Madrid, Guillem Cifre de Colonya va descobrir, i va abraçar amb entusiasme, els postulats de la Institució Lliure d'Ensenyament. Aviat va entrar a formar part de "la gran família krausista-institucionista", en la qual la mateixa Clara Hammerl va ser acollida com una més, com demostra la profusa correspondència que mantingué amb Giner de los Ríos.

Vist des del present, no és fàcil calibrar l'impacte que van causar les trencadores propostes pedagògiques de l'ILE en l'Espanya del segle XIX, un país marcat pel conservadorisme polític i pel tradicionalisme catòlic. Segons Bernat Sureda, catedràtic de teoria i història de l'educació per la Universitat de les Illes Balears, l'ILE "és una de les iniciatives intel·lectuals més rellevants de la història de l'Estat espanyol, perquè ofería un model educatiu que trencava amb el que existia a la majoria d'escoles públiques i privades de l'època, en el sentit que apostava per la coeducació, situava els nens i les nenes al centre del procés educatiu, rebutjava qualsevol mena de dogmatisme i renunciava a l'aprenentatge purament memorístic en favor d'una educació integral, alhora cívica, estètica i afectiva".

Si aquests postulats ja resultaven escandalosos i inassumibles per als poders i la majoria d'habitants d'una ciutat com Madrid, per força havien de resultar-ho moltíssim més per als dirigents i els habitants d'un petit poble de la Mallorca rural. Era inevitable, doncs, que, com explica Pere Salas, la missió de Cifre i Hammerl topés amb l'hostilitat dels sectors més immobilitistes. Mentre que ells aspiraven a redimir la gent de la seva ignorància, a treure la societat pollencina de l'obscurantisme amb les eines del racionalisme i l'educació, i a demostrar que tots els individus eren iguals –amb independència de la classe social, el gènere i l'edat– i que tots tenien un potencial per desenvolupar, la majoria dels senyors

i una gran part de l'estament religiós volien que tot continués com fins aleshores.

En aquest sentit, Clara Hammerl va ser qui va haver de superar una situació més adversa. No sols perquè la seva condició d'estrangera luterana –en un moment en què tot el que era protestant era satanitzat– la feia especialment

vulnerable als prejudicis i als atacs dels enemics de la causa institucionista, sinó també perquè, per caràcter, cultura, llengua i concepció de la vida, li va costar anys adaptar-se a la vida de Pollença. Tal com explica Pere Salas, les societats pollencina i mallorquina eren conservadores i tradicionals en les formes i les idees, però al mateix temps feien gala d'una laxitud meridional en la moralitat i el civisme, i res de tot això no era assumible per Clara Hammerl, una dona d'una rectitud inflexible i amb un insubornable sentit del deure. L'esposa de Cifre desentonava fins i tot físicament. Teutona arquetípica, era rossa i alta, al contrari que la majoria de mallorquines, morenes i més aviat baixetes.

Una empremta indeleble

Tot i els enemics i les adversitats, durant l'última dècada del segle XIX i la primera del segle XX, el matrimoni va deixar una petjada indeleble a Pollença. A més de l'escola i la Caixa –explica Pere Salas–, "varen fomentar l'associacionisme creant diverses mutualitats com ara la Societat de Socors Mutu, la Societat d'Antics Alumnes o la Cooperativa Dels Ferrers". Així i tot, van ser l'es-

A la pàgina anterior, la família Cifre de Colonya Hammerl a les cases noves de Colonya. Clara i Guillem amb els seus fills Antònia i Guillem. Dalt, Clara amb un grup d'alumnes de l'escola quan hi feia de professora. Baix, Clara Hammerl en una imatge feta a l'Argentina quan ja era gran.

Clara, amb un grup de pageses durant la recollida de les ametlles.

→ cola i la Caixa d'Estalvis de Colonya les seves grans obres, les que més impacte tingueren.

L'escola, per a la qual es va construir un edifici perfectament condicionat –amb sales amples, ben il·luminades i ventilades, biblioteca i patis de joc–, es concebia com un lloc on els nens i les nenes, junts, havien d'aprendre els continguts propis de la seva edat “d’una manera més experimental que memorística”, explica Bernat Sureda, “i també a partir de la motivació i no de l’obligació”. Era una escola en què es dedicava molta atenció a la música, a l’exercici físic –feien una excursió setmanal, que també servia per conèixer el patrimoni històric i natural del país– i a la higiene, una de les obsessions de Hammerl. Tot i les furibundes campanyes en contra i els greus problemes econòmics que sovint els assetjaren, l’escola funcionava bé a principis del segle XX. Pere Salas Vives diu que, al curs 1905-1906, l’escola de dia tenia 54 alumnes (47 nens i 7 nenes) i l’escola nocturna, que era per a adults, en tenia 27 (26 homes i una dona).

També la Caixa d'Estalvis rutllava prou bé a principis de segle, ja que hi havia obertes unes 1.600 llibretes. Concebuda inicialment com una eina

pedagògica més, que havia de servir per inculcar el sentit de l'estalvi a les criatures, la Caixa de Colonya aviat es va convertir en un instrument de transformació social, quan va començar a concedir crèdits i préstecs als pagesos, jornalers i obrers, que així podien convertir-se en petits propietaris. No cal dir que l'altruisme i el redemptorisme social que motivava Cifre i Hammerl eren d'un pragmatisme absolut.

Un trist desenllaç

Malauradament, el destí no va retornar amb equànime generositat al matrimoni tot el bé que ells havien fet i donat. Propens a la depressió, que els enemics i sobretot la mort de dos dels seus quatre fills van anar agreujant fins a fer-la incurable, Cifre va patir un revés definitiu quan va perdre gairebé totes les seves propietats per culpa d'un préstec que havia fet a un amic de joventut, el qual es va treure la vida sense retornar-li els diners. Incapaç de superar aquell nou embat, Guillem Cifre de Colonya va suïcidar-se a Lió, França, el 1908.

Davant aquell tràgic esdeveniment, Clara Hammerl hagué de demostrar, un cop més, la fortalesa del seu caràcter. Negant-se a portar dol, cosa que va indignar els seus enemics, va passar a

dirigir la Caixa de Colonya, de manera que es va convertir en la primera dona al capdavant d'una entitat financera a l'Estat espanyol. Va dirigir-la fins a l'any 1916.

En paral·lel, Hammerl va abocar-se a l'educació dels seus dos fills, Guillem i Antònia, amb qui va viure uns anys a Madrid mentre estudiaven a l'ILE. Guillem va estudiar la carrera d'enginyer agrícola als EUA (dos anys a Oregon i dos més a Califòrnia), i va ser al país americà on va desenvolupar la seva carrera. Amb la filla, en canvi, Clara Hammerl no s'hi va entendre mai, perquè no va seguir els seus consells acadèmics i perquè es va casar amb un marit que a la mare, severa i exigent, no va fer-li mai el pes. Així i tot, va ser amb la filla rebel i amb el gendre no volgut amb qui Clara va passar els últims anys de la seva vida, a l'Argentina, molt lluny de la Pollença on havia viscut i lluitat per un món millor i encara més lluny de la seva Alemanya natal. Va ser al petit poble argentí de Rufino, a la província de Santa Fe, on Clara Hammerl va morir. Va ser el 9 d'octubre del 1931 i, des d'aleshores, la seva figura ha estat injustament arraconada de la història. Gràcies a la biografia de Pere Salas Vives, per fi ha començat a ocupar el lloc que es mereix. •